

нацыянальнай канцэпцыі гістарыяграфіі гісторыі кожнага ўсходнеславянскага народа. Гэтую канцэпцыю магчыма распрацаваць толькі з улікам розных метадалагічных падыходаў і прынцыпаў.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Татищев, В. Н. Разговор двух приятелей о пользе наук и училищ «Чтения в Обществе истории и древностей российских при Московском университете» / В. Н. Татищев. – М.: Унив. тип. 1887. – Кн. 1. – С. 2.
2. Татищев, В. Н. История Российская с самых древнейших времен / В. Н. Татищев. – М.-Л.: Наука, 1962. – Т. 1. – С. 92.
3. Татищев, В. Н. Произвольное и согласное рассуждение и мнение собравшегося шляхетства русского о правлении государственном. Литературный сборник / В. Н. Татищев. – М.: Утро. 1859. – С. 372–374.
4. Избранные произведения русских мыслителей второй половины XVIII в. – М.: ГИПЛ., 1952. – Т. 1. – С. 259–260, 263.
5. Карамзин, Н. М. История государства Российского / Н. М. Карамзин // История государства Российского: [в 12 т.] / Сочинения Карамзина. – СПб.: А. Смирдин, 1851–1853. – Т. I. – С. 113, 122; Т. II. – С. 717; Т. IV. – С. 221; Т. V. – С. 368; Т. VI. – С. 351; Т. XII. – С. 13.
6. Чичерин, Б. Н. Опыты по истории русского права / Б. Н. Чичерин. – М.: Тип. Эрнста Барфкиехта и комп. 1858. – С. 380.
7. Лаппо-Данилевский, А. С. Методология истории / А. С. Лаппо-Данилевский. – СПб.: Перербургский университет. 1910. – С. 380.
8. Ленин, В. И. Полное собрание сочинений / В. И. Ленин. – 5-е изд. – М.: Издательство политической литературы. – Т. 18. – С. 384.
9. Рожков, Н. А. Русская история в сравнительно-историческом освещении / Н. А. Рожков. – Л.-М.: Книга., 1928. – Т. 12. – С. 372.
10. Рожков, Н. А. Диктатура революционной демократии / Н. А. Рожков. – М., 1917. – С. 5.
11. Покровский, М. Н. Русская история в самом сжатом очерке / М. Н. Покровский: в 3 кн. – М.: Издательство партийной литературы, 1967. – Кн. 3.
12. Ленин, В. И. Полное собрание сочинений / В. И. Ленин. – 5-е изд. – М.: Издательство политической литературы. – Т. 52. – С. 24.
13. Спорные вопросы методологии истории. – Харьков, 1930; Против механических тенденций в исторической науке. Дискуссии в ИКП. – М., 1930; Карл Маркс и проблемы общественно-экономических формаций: сб. ст. – М., 1934.
14. Историография истории СССР / под ред. В. Е. Илларионого и И. А. Кудрявцева. – 2-е изд. испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1971. – 460 с.
15. Историография истории СССР (эпоха социализма) / под ред. И. И. Минца. – М.: Высш. шк., 1982. – 336 с.
16. Копыцкий, З. Ю. Историография БССР (эпоха феодализма) / З. Ю. Копыцкий, В. В. Чепко; под ред. Я. Н. Мараша. – Минск: Университетское, 1986. – 175 с.
17. Коцур, В. П. Істориографія історыі Украіны / В. П. Коцур, А. П. Коцур. – Чернівці: Золоті литавры, 1999. – 520 с.

SUMMARY

The different approaches in the development of the periodization of the history and historiography of the history of the Eastern Slavs in the feudal, bourgeois, marxist-leninist and modern historical science are analyzed in the article. Author's concept of historiography the history of Belarussian, Russian and Ukrainian nations and a single (methodological) principle of its construction is given.

Паступіў у рэдакцыю 22.10.2015 г.

УДК 94(476:438)

А. В. Касовіч,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дэкан гістарычнага факультэта БДПУ

ІДЭАЛАГІЧНАЯ БАРАЦЬБА САВЕЦКІХ ПАРТЫЗАН І ПОЛЬСКАГА ПАДПОЛЛЯ ПАСЛЯ РАЗРЫВУ ДЫПЛАМАТЫЧНЫХ АДНОСІН ПАМІЖ СССР І ПОЛЬСКИМ ЭМІГРАЦЫЙНЫМ УРАДАМ (КРАСАВІК 1943 – ЧЭРВЕНЬ 1944 г.)

Аднымі з важнейшых матэрыялаў, якія характарызуюць ідэалагічнае супрацьстаянне савецкіх партызан і польскага падполля ў заходніх абласцях Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, з'яўляюцца партызанскія лістоўкі і газеты. Партызаны і польскае падполле дзейнічалі сярод людзей – беларусаў і палякаў, якія падтрымлівалі той ці іншы бок. Партыйна-савецкае кіраўніцтва Беларусі ўсведам-

ляла і надавала гэтаму фактару выключна важнае значэнне. Актывізацыя працы ў гэтым кірунку набыла пасля прыняцця і рассылкі ў партызанскія атрады і падпольныя партыйныя камітэты заходніх абласцей закрытага ліста ЦК КП(б)Б «Аб ваенна-палітычных задачах работы ў заходніх абласцях Беларусі» і пастановы ЦК КП(б)Б «Аб далейшым развіцці партызанскага руху ў заходніх абласцях Бе-

ларусі» (чэрвень 1943 г.) [1, с. 112–119]. Рассылка гэтых лістоў была выклікана разрывам дыпламатычных адносін Савецкага Саюза з польскім эмігранцкім урадам у Лондане, які адбыўся ў красавіку 1943 г.

Галоўнымі «аб'ектамі» агітацыйна-прапагандысцкай работы стала мясцовае польскае насельніцтва і фарміраванні Арміі Краёвай (АК). Аналіз партызанскага друку паказвае, што яе формы і метады, змест адносна гэтых груп палякаў значна адрозніваліся. Так, у дачыненні да польскага насельніцтва заходніх абласцей кіраўніцтва Беларусі прадугледжвала весці шырокамашабную агітацыйна-прапагандысцкую работу, намагаючыся з яе дапамогай заваджаць сімпатыі і давер палякаў да савецкай улады. Форма, змест друкаваных матэрыялаў адносна палякаў павінен быў быць нейтральны, не быць зневажальным да іх нацыянальных пачуццяў, традыцый, гісторыі.

У закрытым лісце ЦК КП(б)Б «Аб ваенна-палітычных задачах работы ў заходніх абласцях Беларусі», у прыватнасці, падкрэслівалася, што: «падпольныя партыйныя арганізацыі і партызанскія атрады ў палітычнай рабоце павінны змагачы абaperціся на польскае насельніцтва, якое мае сімпатыі да савецкай улады. Неабходна проціпаставіць усе нашыя мерапрыемствы палітычнага і арганізацыйнага ўздзеяння спробам розных польскіх нацыяналістычных арганізацый апрацаваць насельніцтва ў сваім духу [...]». Паказваць, што сучасная палітыка польскага ўрада (*эмігранцкага лонданскага ўрада*. – А. К.) з'яўляецца здрадніцкай і капітулянткай і ідзе ў разрэз з інтарэсамі польскага народа [1, с. 116].

Адным з кірункаў агітацыйна-прапагандысцкай работы з'яўляліся звароты да славянскай еднасці беларусаў і палякаў, агульнасці іх гісторыі, а значыць, і агульнасці ў барацьбе з немцамі. Так, у лістоўцы Шчучынскага падпольнага РК КП(б)Б «Браты Палякі і Беларусы» [2, арк. 280] прызывалася да агульнай барацьбы беларусаў і палякаў з немцамі і аказанні ўсялякай дапамогі і падтрымкі савецкім партызанам. Частка лістовак адрасоўвалася толькі палякам. Так, напачатку 1944 г. Шчучынскі падпольны РК КП(б)Б некалькі разоў выдаваў лістоўкі з зваротам: «Палякі не паддавайцеся на правакацыі белапольскіх агентаў гестапа». Улічваючы, што значная частка насельніцтва заходніх абласцей з'яўлялася палякамі, то частка лістовак друкавалася на польскай мове. Гэта было адзіным адрозненнем, бо характар, змест зваротаў, якія ў іх ўтрымліваліся, мелі адну і тую ж ідэалагічную і прапагандысцкую накіраванасць. Напрыклад, у лістоўцы «Do ludności Polskiej. Odezwa Szczeczyńskiego sztabu ruchu partyzantskiego» (май 1944 г.) ра-

ворка ішла аб тым, што месца кожнага паляка павінна было быць у шэрагах змагароў з немцамі, што палякі, якія знаходзяцца ў партызанскіх атрадах, як і палякі, якія ваююць у шэрагах арміі 3. Берлінга, змагаюцца за вольнасць і незалежнасць Польшчы [2, арк. 342–342 адв.].

Зусім іншая карціна назіралася адносна фарміраванняў АК. З восені 1943 г. партызанскі і падпольны друк называлі польскае падполле не інакш як «зdraднікі», «нямецкія найміты», «нямецкія банды», «бандыты», «белапалякі» і г. д. Так, «Чырвоная змена» – орган Баранавіцкага падпольнага абласнога камітэта КП(б)Б 25 красавіка 1944 г. у адным з артыкулаў: «Не забудзем, не даруем» паведамляла, што «2 красавіка нямецкая наёмная банда палякаў здзейсніла крываваю расправу над савецкімі грамадзянамі вёскі Лукашы Заслаўскага раёна» [2, арк. 236]. 6 мая 1944 г. у гэтай жа газеце пад загалоўкам: «Грабители и убийцы» паведамлялася, што «25 красавіка наёмная нямецкая банда палякаў абрабавала сялян вёскі Цюхі Дзяржынскага раёна. У гэты ж дзень банда напала на вёскі Каўшова, Глушніцы, Лісаўшчына, Вялікае Сяло» [2, арк. 241].

Партызанскія лістоўкі мелі такую ж жорсткую танальнасць. Так, у лістоўцы Баранавіцкага падпольнага АК КП(б)Б «Разоблачайте немецких провокаторов» падкрэслівалася, што «фашысты ўсялякімі сіламі спрабуюць убіць клін паміж славянамі, пасварыць іх паміж сабой. [...] Для гэтай мэты гітлераўцы выкарыстоўваюць подлых здраднікаў польскага народа. Пад выглядам польскіх партызан гэтыя здрадніцкія банды займаюцца забойствамі сапраўдных народных мсціўцаў – партызан. Нядаўна на хутары Баяры-Смалянцкія Жалудоцкага раёна такая шайка гітлераўскіх агентаў у польскіх мундзірах напала на групу партызан і забіла 16 чалавек». У канцы лістоўкі ўтрымліваўся заклік да палякаў і беларусаў: «Браты палякі і беларусы. Выкрывайце агентаў і банды гітлераўцаў. Палякі – не давайце ганьбіць мундзір польскага салдата і знак п'ястаўскага арла, арла барацьбы за вызваленне польскага народа ад гітлераўскага ярма» [2, арк. 275].

Адзначым, што забойствы фарміраваннямі АК партызан і мірнага беларускага насельніцтва прывялі да стварэння ўстойлівых стэрэатыпаў, якія замацаваліся ў сучаснай айчынай гістарыяграфіі і грамадскай думцы. Так, напрыклад, В. Ярмаловіч і С. Жумар адзначаюць, спасылаючыся на ўспаміны камандзіра Стаўбцоўскага злучэння АК А. Пільха (Гуры), што толькі са снежня 1943 г. па ліпень 1944 г. яго злучэнне знішчыла «6000 большавікоў» [3, с. 34]. Гэтая лічба ў зусім іншай інтэрпрэтацыі цвёрда замацавалася ў гістарычнай літаратуры. Так,

у падручніку для ВНУ пад рэдакцыяй Я. Новіка і Г. Марцуля сцвярджаецца, што толькі «легіянеры Стаўбцоўскага злучэння Арміі Краёвай забілі 6000 партызан і мірных жыхароў Беларусі» [4, с. 258]. З. Шыбека, не прыводзячы лічбаў таксама адзначае, што «колькасць цывільнага насельніцтва, якое загінула ад рук тых і другіх (польскага падполля і савецкіх партызан. – А. К.), вызначаецца тысячамі» [5, с. 332]. На наш погляд, гэта неправераныя і дакументальна непацверджаныя лічбы. Дадзеныя партыйна-савецкіх органаў заходніх абласцей БССР аб ахвярах польскага падполля, якія накіроўваліся ў ЦК КП(б)Б значна адрозніваюцца ад вышэйадзначаных лічбаў. Так, напрыклад, Жалудоцкі РК КП(б)Б Гродзенскай вобласці паведамляў у ЦК КП(б)Б, што толькі з сярэдзіны 1943 па 12 ліпеня 1944 г., г. зн. практычна за год, «белапольскімі нацыяналістычнымі бандамі было зверскі замучана і расстраляна 283 чалавекі рускіх і беларусаў» [6, арк. 300адв]. Як вынікае з даных па адным раёне, лічбы аб тысячах «забітых і замучаных» значна перабольшаны. Нават калі экстрапаліраваць гэтыя лічбы на астатнія раёны, у якіх актыўна дзейнічала АК, то гаворка аб «тысячах забітых» ісці не можа.

Адзначым, што звесткі аб узброенных нападах польскага падполля на мірнае насельніцтва і партызан даводзілася камандаваннем Цэнтральнага штаба партызанскага руху (ЦШПР) асабіста І. Сталіну. Так, напрыклад, 13 сакавіка 1944 г. Начальнік ЦШПР П. Панамарэнка накіраваў І. Сталіну ліст камандзіра партызанскага злучэння Баранавіцкай вобласці генерал-маёра В. Чарнышова аб дзейнасці «белапалякаў». У лісце, у прыватнасці, адзначалася, што «просім тэрмінова дапамагчы савецкім партызанам. Насельніцтва забіваюць, поўнасю паляць вёскі, рабуюць насельніцтва. Палякаў баяпрыпасамі забяспечваюць немцы». [...] Беларускае насельніцтва патрабуе ад нас дапамогі, заяўляючы: “Дапамажыце нам. Мы гэтых палякаў калечым, забіваем віламі, тапарамі”. Апошнія дні шэраг партызанскіх брыгад вялі баі па знішчэнню белапалякаў, вяду работу па разлажэнню гэтых фарміраванняў» [7, арк. 80].

У сувязі з гэтым паўстае пытанне аб ступені ўплыву такога рода інфармацыі, накіроўваемай ЦШПР вышэйшаму палітычнаму кіраўніцтву Савецкага Саюза, на прыняцце рашэнняў па ўсяму спектру польскага «пытання». Магчыма мяржаваць, што яна ў пэўнай ступені ўлічвалася ў выпрацоўцы стратэгіі адносінаў да польскага падполля, якое дзейнічала ў заходніх абласцях Беларусі.

Разам з тым, да цяперашняга часу ні беларускія, ні польскія даследчыкі не правялі

падлікі з прыцягненнем дакументальных матэрыялаў з беларускіх і польскіх архіваў, колькі ж людзей загінула ў беларуска-польскім канфлікце ў заходніх абласцях Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Толькі тады, калі будзе праведзена такая праца, будзе магчыма з верагоднасцю прывесці дадзеныя аб стратах з абодвух бакоў, для таго каб выключыць любыя інсинуацыі і не нагнаць жарсці з аднаго і другога боку.

Агульныя тыражы партызанскіх газет і лістовак былі ўнушальнымі. Так, Баранавіцкі падпольны АК КП(б)Б восенню 1943 г. выдаваў 33 наймення лістовак агульным тыражом звыш 30 тыс. экзэмпляраў [7, арк. 80]. Вілейскі падпольны АК КП(б)Б за 1943 і першую палову 1944 г. выдаў 470 найменаванняў розных агітацыйна-прапагандысцкіх матэрыялаў агульным тыражом 120 тыс. экзэмпляраў [8, арк. 128].

Польскае падполле мела значна меншы рэсурс і магчымасці для выдання агітацыйна-прапагандысцкай працы сярод польскага насельніцтва. Каардынавала ўсю працу Бюро інфармацыі і Прапаганды (БіП) пры Галоўным камандаванні АК. Аднак у кожнай акрузе АК з 1943 г. меліся падпольныя тыпаграфіі, якія друкавалі як мясцовую інфармацыю, так і перадрукоўвалі матэрыялы з газет і часопісаў, якія выдаваліся лонданскім эмігранцкім урадам, Галоўным камандаваннем АК, палітычнымі партыямі. Так, у Беластоцкай акрузе АК выходзіў «Бюлетэнь інфармацыйны Зямлі Падляскай», тыражом у 5 тыс. экзэмпляраў. Орган Навагрудскай акругі АК «Світ Польскі» меў тыраж каля 7 тыс. экз. У Палесскай акрузе АК два разы на тыдзень выходзіла газета «Пшэглэнд Палітычны» [9, с. 121]. Як вынікае, тыражы газет, якія выдавала польскае падполле, былі значна меншыя за партызанскі перыядычны друк.

Газеты і лістоўкі польскага падполля мелі ярка выражаную антысавецкую накіраванасць. У адной з лістовак (1943 г.) адзначалася: «Палякі. Два нашыя векавечныя ворагі немцы і бальшавікі жадаюць падмануць нас сваёй прапагандай, жадаюць зламаць у нас веру ў канчатковую перамогу, веру ў незалежную і вялікую Польшчу. Распаўсюджваюць сярод нас плёткі і падман. [...] Ні аднаму паляку нельга слухаць і верыць таму, што кажуць нашыя ворагі. Нельга ўступаць у шэрагі савецкіх партызан і шэрагі нямецкай арміі» [10, арк. 91]. У часопісе «Світ Польскі» падкрэслівалася: «Усе правы Польшчы і польскага народа знайшлі прызнанне і падтрымку ў нашых саюзнікаў – Амерыкі і Англіі. Новыя граніцы Польшчы забяспечаць нам адпаведнае месца сярод моцных народаў і дзяржаў Еўропы. Граніцы Польшчы на ўсходзе гарантаваныя нам» [2, арк. 145].

Такім чынам, з лета 1943 г. значна актывізавалася прапагандысцкая барацьба савецкіх партызан і польскага падполля, што было звязана з разрывам дыпламатычных адносін паміж урадам Савецкага Саюза і польскім эмігранцкім урадам у Лондане. У гэтай барацьбе значная перавага была на баку беларускіх партызан, якія мелі большыя арганізацыйныя, матэрыяльныя, людскія рэсурсы і магчымасці для яе вядзення. Тыражы партызанскіх газет і лістовак намоглі перавышалі тыражы польскай прэсы, што давала магчымасць ахопліваць вялікую колькасць насельніцтва і аперацыйна даносіць да іх інфармацыю аб палажэнні на франтах Вялікай Айчыннай вайны, партызанскім і падпольным руху, у тыле, міжнародных падзеях.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Знешняя палітыка Беларусі : зб. дакументаў і матэрыялаў / Склад. Дзятчык і інш. – Т. 4 (чэрвень 1941 г. – жнівень 1945 г.). – Мінск, 2001. – 394 с.
2. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 4п. Воп. 33а. Спр. 465. Арк. 280.
3. Ермолович, В. И. Огнем и мечом: Хроника польского националистического подполья в Белоруссии (1939–1953 гг.) / В. И. Ермолович, С. В. Жумарь. – Минск : БелНИЦДААД. 1994. – 109 с.
4. Гісторыя Беларусі : у 2 ч. : вучэб. дапам. / пад рэд. Я. К. Новіка, Г. С. Марцуля. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – Ч. 2. Люты 1917 г. – 1997 г. – 464 с.
5. Шыбека, З. Нарыс гісторыі Беларусі (1795–2002) / З. Шыбека. – Мінск : Энцыклапедыкс, 2003. – 490 с.
6. НАРБ. – Ф. 4п. Воп. 42. Спр. 140. Арк. 300адв.
7. НАРБ. – Ф. 1450. Воп. 2. Спр. 5. Арк. 51–52.
8. НАРБ. – Ф. 4п. Воп. 33а. Спр. 487. Арк. 128.
9. Armia Krajowa w dokumentach. 1939–1945, T. III. Kwiecen, 1943 – lipiec 1944 / Studium Polski Podziemnej. Wyd. „ERRATA”, Szczecin, 1989. – 627 s.
10. НАРБ. – Ф. 4п. Воп. 33а. Спр. 464. Арк. 91.

SUMMARY

The article examines the ideological struggle of Soviet partisans and the Polish underground in the Western regions of Belarus during the great Patriotic war. Special activity and focus she gained from the summer of 1943, when in April 1943 were terminated diplomatic relations between the Soviet Union and the Polish emigre government in London.

Паступіў у рэдакцыю 06.11.2015 г.

УДК 94(476:339.9)

А. Ф. Вялікі

кандыдат гістарычных навук, дацэнт,
загадчык кафедры гісторыі Беларусі і славянскіх народаў БДПУ

СТАНАЎЛЕННЕ І РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКАГА ПРЫГРАНІЧНАГА СУПРАЦОЎНІЦТВА Ё ДРУГОЙ ПАЛОВЕ 50-х гг. XX ст.

Палітычная «адліга», якая наступіла ў СССР у сярэдзіне 50-х гг. XX ст. станоўча паўплывала на ўсе сферы жыцця савецкага грамадства, у тым ліку і на міжнародныя адносіны, што стварыла спрыяльныя ўмовы для развіцця міжнародных адносін Беларусі. У першую чаргу гэта закранала ўзаемаадносіны БССР з Польскай Народнай Рэспублікай (ПНР). Таму другую палову 50-х гг. неабходна разглядаць як пачатак ясна новага этапу ў развіцці беларуска-польскіх узаемаадносін. Адным з важнейшых іх кірункаў стала прыгранічнае супрацоўніцтва. Узаемаадносіны сумежных абласцей БССР і ваяводстваў Польшчы пачалі развівацца пасля падпісання ў Варшаве 30 чэрвеня 1956 г. Пагаднення аб двухбаковых культурных узаемаасувязях паміж ПНР і СССР [1, с. 71].

Першымі ініцыятыву ў наладжванні прыгранічнага супрацоўніцтва праявілі палякі. У ліпені 1956 г. Беластоцкае ваяводскае ўпраў-

ленне Саюза Польскай Моладзі (СПМ) звярнулася ў Гродзенскі абкам камсамола з прапановай аб накіраванні ў Беластоцкае ваяводства дэлегацыі членаў бюро і работнікаў абкама камсамола для абмену вопытам работы і абмеркавання пытанняў аб формах супрацоўніцтва моладзі Гродзенскай вобласці і Беластоцкага ваяводства [2, арк. 124]. Першы сакратар Гродзенскага абкама КПБ Ф. Баранаў звярнуўся за дазволам да сакратара ЦК КПБ Ц. Кісялёва, каб дэлегацыя моладзі, у якую ўвайшлі сакратар Гродзенскага АК ЛКСМБ Г. Фамічоў, сакратар Сапоцкінскага РК ЛКСМБ А. Магільніцкі, сакратары камсамола тонкасуконнага камбіната, калгаса імя Кірава, саўгаса «Свіслач» і іншых прадпрыемстваў і ўстаноў была накіравана ў Беластоцкае ваяводства [2, арк. 124]. Яго прапанова была тэрмінова разгледжана ў ЦК КПБ і адпаведны дазвол быў дадзены.